

Üzenet

Török Endre: *Ki a szabad?*

Nemrégiben azt hallottam egy öngyilkossági gondolatokkal küszködő fiatalembertől, hogy azért érzi betegnek, depressziósnak magát, mert nem találja az élet értelmét, ezért fekszik be a kórházba, ahol csöndben, egyedül a kórteremben, olyan jól esik a falnak fordulva feküdni. Arra gondoltam akkor, ajánlok neki egy könyvet: ki fogom próbálni, vajon mit szól az erősnek, egészségesnek látszó, magasan képzett, munkájában mindaddig sikeresnek ítélt, jómódú, polgári rendezettségben élő ember, ha többek közt a következőket olvassa: „Az önpusztító szabadság halálba vezető út: az emberben rejlő isteni természet megrágalmazása. Ha neurotikus korunkban van valami, amiért igazán érdemes élni, akkor éppen ez, a személyben elfojtott, megbúvó szakrális mag feltárása, kiszabadítása a rázuhant diabolikus erők alól.”¹ Ennek a kísérletnek az elvégzése nem sokat várhat magára, az eredmény azonban majd ettől a magától betegnek állító személytől függ, az ugyanis, hogy mit kezd a fent idézett részlettel, a „Személy és szenvedés” neki szóló üzenetével. Hiszen ezek a mondatok a maguk igazságát a kétezere éve hirdetett jó hírre, azaz evangéliumra vezetnek vissza, és nem születtek volna meg, ha ebben az eltelt időben azonosultunk volna a jó hír igazával. Nagy titok, miért nem akar a sötétség tudomást venni a fényről: talán azért, mert akkor megszűnnék létezni, talán azért, mert akkor világ csúfjára kiderülne, hogy sosem létezett. A fény hiánya elménkben fájdalommal teszi a tanulást, hacsak nem tanulunk mindenekelőtt illő szerénységet, például a misztika nagy doktornőjétől, avilai Szent Teréztől, midőn ezt olvassuk nála a halálos bűn állapotának itóztató mivolta és az ember erényes cselekedeteinek nem emberi érdemből fakadó, hanem isteni eredete kapcsán: „mi, együgyű nők, nagyon is rászorulunk arra, hogy ezeket az igazságokat jól a szánkba rágják”.² Hiszen nagyon kevés az, hogy tudni vélünk valamit, még akkor is, ha az a tudás a lényegre irányul, mindaddig, amíg megmaradunk a spekuláció szintjén. Ennél több csak annak adatik, aki a spekulatív gondolkodás eredményeit a meditációban gyümölcsözteti. Az a könyv, amelynek üzenete az említett fiatalembernek – és persze rajta kívül is sokaknak – sorsfordító fontosságú lehet, alcímében a meditáció megjelölést tartalmazza. „Ki a szabad?”, kérdezi a címben az irodalomtudományi és iskolateremtő munkásságáról közismert szerző, Török Endre, s a kötet írásainak összefoglaló jelöléseként a meditációt adja, egyes számban, ami azt jelenti, hogy a kötet egyes szövegei egyugyanazon tárgyú elmélkedési folyamatban helyezkednek el. Lehet, talán óvatosabbnak kellene lennie a fogalmazásnak a „sorsfordító” jelző esetében, de mit tegyünk, ha egyszer a jelen sorokat egy „hivatásos olvasmányajánló” írja, aki tapasztalatszerző kémlélődése, sokéves gyakorlata során arra a spekulatív következtetésre jutott, hogy mind az egyetemisták, mind a lelki betegek mint általa ismert „populációk” éppen és pontosan az ilyen lelki-szellemi táplálékot hiányolják (akár tudják, akár nem), mint ez a könyv, s ha megkapják, kezdődő vagy krónikus hiánybetegségük jó esetben teljesen megszűnhet. Legalábbis esélyt kaptak arra, hogy megszűnjék. Nagyon fontos persze abból a szociológiai gyászjelentésből kiindulni, ami a mai ember lelki-szellemi mutatóinak elemzése nyomán fogalmazandó meg: ha ma azt a szót halljuk, hogy „meditáció”, nem az ágostoni, terézi és egyéb istenes példákra gondolunk elsőként, hanem arra, amit az utcai plakátok szerte a világon jó pénzért hirdetnek: valami köldöknéző technikára, amit elsajátítva és gyakorolva majd gyorsabban tudjuk hajtani mindennapi életünk mókuskerekét. Csupán néhány példa: meditáció mint technika a szorongásoldás, a fóbiák leküzdése, a magasabb sporteredmények elérése, a vérnyomásszabályozás, az alvászavarok gyógyításának szolgálatában.³ Amiről itt szó van, az természetesen korántsem üres módszer, pusztán technika, bár az igaz, hogy az alapmeghatározásban szereplő megváltozott tudatállapot elérhető általa, csak hogy a tudattartalmak változása, megváltoztatása által. Vessünk egy pillantást a vallástudomány álláspontjára: a meditációt ez is mint módszert definiálja, de a megváltozott tudatállapotot nem csupán technikailag értelmezi, hanem egy bizonyos tárgyra koncentrációként.⁴ Azt mondhatjuk ennek alapján, a „Ki a szabad?” mint meditáció „tárgya” az a szakrális lényeg az emberben, amelyre koncentrálna a meditáló (a szerző, az olvasó) e lényeg kibontakoztatásáért érheti el, meghozza a „tárgy” természeténél fogva nemcsak önmagában, hanem az emberi közösségben. Nem szabad megfeledkezünk arról, hogy milyen az a személyes világállapot, amely a mai meditáló többé-kevésbé kikerülhetetlen osztályrésze: „Az élet szentségének tagadása: a világ összetartó erejének tagadása. A szeretet éppen azért szakrális érték, mert a személy beavatása a közös emberi sorsba.”⁵ A vallástudománynál maradván nem érdektelen még megemlíteni, hogy a meditáció fogalmát elhatárolja a kontemplációétól,⁶ mondván, ez utóbbi olyan gondolkodási folyamat, amely bizonyos vallási történésekre, illetve teológiai problémára irányul, s oda vezet, hogy a gondolatot megkíséreljük üdvösségünk érdekében életünkben hasznosítani. A „Ki a szabad?” című kötetben ilyen értelemben számos jelentős kontemplatív elem is föllelhető, s feltételezhető, hogy például az „Élet-e az életünk? – A szeretet megmenthet minket” című írás túlnyomó részben kontemplatív jellege miatt maradt ki a kötetből: „Ha Isten a «saját szabadságunkon keresztül beszél» hozzánk, úgy beszél, mint isteni képmáshoz, akinek az a dolga, hogy otthonává tegye a földet. Egy hívás jegyében beszél, amely szerint nem együgyű módon, hanem az aktív készenlét szellemében kell várni, hogy élénk jöjjön az «új ég és új föld», egy, a mennyekben gyökerező Jeruzsálem.”⁷ S hogy teljes legyen a sor, említsük még meg a meditációtól (és a kontemplációtól is) elhatárolandó fogalmat, az imát, amely már egyáltalán nem tartalmaz spekulatív elemet, s amely kevésbé, ritka esetekben akkor is szigorúan poszthumusz, példa-jelleggel igényli vagy inkább akkor is csak tűri a publikálást. Maga a szerző a „Ki a szabad?” kötet záró írásában nem ezekkel a fogalmakkal, hanem az esszéivel hasonlítja össze a meditációját: „A meditációt ebben az esetben úgy tekintem, mint a személy kísérletét arra, hogy meglássa magában a közös emberi lényegét (Isten arcát), az esszét pedig úgy, mint a világ megszólítását e közös emberi lényeg szerint.”⁸ Visszatérve a meditációra s az olvasásra ajánlott műre, valamint a mű világától távol álló, de ahhoz jó okkal, szándékkal közelítendő olvasókra: a közelítés szándéka a szerző minden mozdulatában benne van. Nem annyira az igazán istenközeliekhez szól, sokkal inkább az eltévedettekhez, az elgépiesedett vallásgyakorlókhoz, az elbitangoltakhoz és a végzetesen tudatlanokká formáltakhoz. Egyszerűen vállalja, hogy belső meditációját kitegye a tanító tevékenységet környező veszélyeknek. Erre a problémára itt most nem tudunk kitérni, jelzésképpen azért megemlítendő például Szent Ágoston De Magistro-ja, amelyben fölvetődik az illumináció mint tudás, és ennek a megmutatása a tanító beszédben, illetve az a probléma is, hogy a hallgató, a tanuló (olvasó) hogyan veszi ezt át.⁹

A mű lényegbevágó mivoltának illusztrálására álljanak itt a kötet főbb tematikus vázlatpontjai: az istenes büntudat szükségessége, szembeállítva az istennélküliség önfelmentő kísérleteinek kártékonyságával; a büntudat és a bűnbánat ágostoni összefüggésének hangsúlyozása a szabadságfogalom értelmezésére: a cinizmus, közöny és fanatizmus szembeállítása a testvériséggel, amely itt elsősorban az „áldozatok összeesküvése”, a szegények testvérisége; a személyiség tisztelete; a lényegi rend és a világ zűrzavarának szembeállítása; az emberistenség torz eszméje és az istenközel emberiség mint helyes célképzet; a (tolsztoji) erőszakmentesség kívánalma; bizalom a kegyelemben (de nem elbizakodottság); szabadság Istenben; a bukott nemiség versus a szellem misztériuma; egy új típus: a mániákus ember, a reflektáló ember és a lélek embere; a csapdaszerű civilizált tudás „eredményezte” sokféle otthontalanságunk; a teremtménységtől elválaszthatatlan teremtő elv tudatosítása az ember önmagát elpusztító „teremtő”-

tevékenysége helyett; az emberi személy végső felszámolásának veszélye a materiális elv uralma alatt, ezzel szembeni megoldásként a személy méltóságának fejlesztése, az élet szolgálata; a politika függése a gazdasági világhálózattól, a transznacionális üzlet uralma az emberen; a bűntudattól a bűnbánaton át a helyes út, a megoldás útja a vezeklésen át vezet, amellyel a mai világállapot nemcsak értelmezhető, hanem az ember megmenekülhet annak csapda-jellegétől; végül pedig mindennek összefoglalásaként a szeretet és a szenvedés összefüggése. A kötet egy 1991-es interjúval zárul, amelyben a tanítvány kérdezi a tanítót arról, miképpen tudott évtizedeken át seregni hallgatót megnyerni a fenti gondolatoknak, miközben csupa ezekkel ellentétes világesemény és ellenséges napi áramlatok vetek körül mindannyiunkat. Válasz erre persze nincs, ez a személy titka marad. Amit búcsúzóul megtudhatunk, az a lelkiismereti munka precíziójára, minuciózusságára néhány példa: az emberi bűnösséggel szemben mindig éber, érzékeny lélek önmagát sosem kímélő éles szavai.

Jegyzetek

- 1 Török Endre: *Ki a szabad? Meditáció*. Kairosz Kiadó, Budapest: 2000, 128. o.
- 2 Jézusról nevezett Szent Terézia *Összes Művei* I. köt. *A Tökéletesség útja és A belső várkastély*. Ford. Szent Teréziáról nevezett Ernő atya. Győri Kármelita Rendház, 1996.
- 3 Carnington, Patricia: *Das große Buch der Meditation*. Berlin: 1986; Brunton, Paul: *Meditation*. Grafing: 1994
- 4 *Handbuch religionswissenschaftlicher Grundbegriffe*. Hrsg. V. Cancik, Hubert et al. Stuttgart: 1998, Bd. IV. S. 127: „Der Begriff »Meditation« stellt eine Sammelbezeichnung für verschiedene psychische Methoden der Herbeiführung (Umschaltung auf) veränderter Wachzustände (altered consciousness, veränderte Bewusstseinszustände) dar, denen gemeinsam ist, dass der Meditierende bewegungslos, oder in eintöniger Bewegung in einer reizarmen Umgebung, seine Gedanken auf einen einzigen Gegenstand konzentriert.”
- 5 Török Endre: *id. mű* 131. o.
- 6 *Handbuch...* Bd. IV. S. 128.
- 7 Török Endre: *Élet-e az életünk? A szeretet megmenthet minket*. In: *Magyar Nemzet*, 1994. dec. 20.
- 8 Török Endre: *id. mű* 145. o.
- 9 Stock, Brian: *Augustine the Reader, Meditation, Self-Knowledge, and the Ethics of Interpretation*. Cambridge: 1996, p 182 ff (egyéb itt érintett Ágoston-írások a *De Magistro*-n kívül: *De Utilitate Credendi*, *De Catechizando*, *De Doctrina Christiana*.)

Hász Erzsébet